

УДК 338.48:352.071
DOI: 10.15673/ie.v13i2.2047

Калмикова І.С.

кандидат технічних наук, доцент
кафедра туристичного бізнесу та рекреації
Одеська національна академія харчових технологій
вул. Канатна, 112, м. Одеса, Україна, 65039
ORCID ID: 0000-0002-3981-9385
E-mail: iragaby@gmail.com

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В статті розкривається значний потенціал сільського туризму для досягнення сталого розвитку сільських територій. Показано, що сільський туризм в Україні може стати важливим джерелом доходу для підприємств малого та середнього бізнесу в сільській місцевості, особистих селянських господарств та сімейних фермерських господарств, конкурентною перевагою для об'єднаних територіальних громад і потужним інструментом сталого розвитку сільських територій. Проведено аналіз низки державних документів національного, регіонального та локального рівнів, які визначають стратегічний напрям сталого розвитку, з метою виявлення, якою мірою ті Цілі сталого розвитку, що релевантні агропромислового комплексу та туризму, адаптовані до умов України та інтегровані в стратегії різного масштабу. Визначено місце сільського туризму в реалізації концепції сталого розвитку сільських територій на прикладі стратегічних та програмних документів соціально-економічного розвитку окремих об'єднаних територіальних громад Одеської області. Наведено рекомендації щодо забезпечення стратегічного втілення Цілей сталого розвитку на рівні територіальних громад шляхом визначення одним з основних пріоритетів розвиток сільського туризму.

Ключові слова: сільський туризм, цілі сталого розвитку, стратегічне планування, сільські території, об'єднані територіальні громади.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток сільського туризму є актуальним питанням для сфери туризму, який, в свою чергу, виступає стратегічним пріоритетом в економічній політиці України на рівнях різного масштабу – від національного до локального. Мотивацію для інтенсивнішого розвитку сільського туризму можна знайти в сільськогосподарській орієнтації України, де сьогодні чітко виражений принцип взаємодії між державою і громадянським суспільством. І принцип сталості можна визначити як генеральний вектор в цьому розвитку. А необхідно умовою успішного втілення в життя концепції сталого розвитку є розроблення стратегічного планування, орієнтованого на соціально-економічну розбудову кожної окремо взятої сільської громади.

Тому аналіз стратегічних державних документів, починаючи з макро- до мікрорівня, з метою оцінки ступеня інтеграції в них Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) та їх кореляції з завданнями сталого розвитку сільського туризму в нерозривному зв'язку з розвитком сільських територій представляє науковий і практичний інтерес. Розвиток сільських територій ми розглядаємо як цілеспрямований процес стабільних та сталих економічних, соціальних, політичних, культурних та екологічних змін, покликаний покра-

щити якість життя місцевого населення сільського регіону.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженням питань щодо ролі, місця та основних складових соціально-економічного розвитку сільських територій на засадах сталості присвячені роботи таких вчених, як Ю.Е. Губені, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.І. Павлов, М.П. Талавири та багатьох інших.

Аналіз 35 відібраних за певними критеріями державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України ЦСР до 2030 року проведено в аналітичній доповіді [1], в якій експерти запропонували низку заходів для кращої інкорпорації ЦСР у державну політику України.

Аналіз нормативно-правових документів у сфері сталого розвитку України проведено в дослідженні учених центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень [2], в якому звертається увага на те, що ЦСР не знайшли належного відображення у законах. Наприклад, у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» йдеться лише про сталий соціально-економічний розвиток України, сталий розвиток економіки. У цьому Законі значну частину цілей сталого розвитку не враховано, як і не визначено засади державної політики сталого розвитку [2, с. 4].

Про необхідність застосування сучасних принципів та підходів, властивих міжнародній практиці, для цілей формування регіональних стратегій та секторальних програм, моніторингу прогресу в досягненні ЦСР на національному, регіональному та місцевому рівнях йде мова у публікації [3].

Рекомендації стосовно реалізації ЦСР на локальному рівні як підґрунті інтеграції просторового та регіонального розвитку викладено в аналітичній доповіді науковців Національного інституту стратегічних досліджень [4].

Інститутом економіки природокористування та сталого розвитку НАН України випущено національну доповідь «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу» [5], в якій приділено увагу підвищенню рівня соціально-економічного розвитку сільських територій, особливо тих, економічний розвиток яких орієнтується на позааграрну діяльність, зокрема, на розширення рекреаційної сфери (наприклад, сільського туризму); збільшенню участі місцевих громад у розвитку туристично-рекреаційної сфери; розробці регіональних програм для усіх областей України; нарощенню соціально-економічного потенціалу сталого розвитку окремих територій шляхом прискореного розвитку малого та середнього підприємництва.

Сукупність ідей для сталого розвитку сільського туризму запропоновано в колективному дослідженні [6], зокрема, як залучити та сенсифікувати місцеві громади. З питаннями впливу об'єднаних територіальних громад на розвиток сільського туризму пов'язана стаття Л.П. Івшіної [7]. Питанню важливості впливу підтримки жителів громади для сталого розвитку туризму присвячені дослідження Т.С. Лі [8].

Водночас недостатньо дослідженим залишається питання визначення ролі сільського туризму в стратегічному плануванні сталого розвитку сільських територій взагалі та на рівні Одеського регіону зокрема.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – оцінка ролі сільського туризму в стратегуванні та реалізації концепції сталого розвитку сільських територій шляхом аналізу державних стратегічних документів різного рівня – від загальнонаціональних стратегій до стратегічних планів розвитку окремих об'єднаних територіальних громад (*далі* – *ОТГ*) на прикладі Одеської області.

У ході дослідження використано методи системного і логічно-структурного аналізів, порівняння, синтезу та узагальнення.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В доповіді «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку галузі подорожей та туризму в Україні», підготовленою аналітично-дослідною організацією Hotel & Destination Consulting (*далі* – *HDC*) за підтримки Європейського Банку Реконструкції та Розвитку в рамках ініціативи Європейського Союзу EU4Business, сільський туризм в Україні було визначено як «екскурсійний вид туризму, що не має характеристик класичного західноєвропейського сільського туризму (включаючи агроферми та інші подібні установи). Цей продукт здебільшого базується на ре-

конструкції старих сільських будинків, оскільки саме з ними пов'язаний типовий сільський туризм» [9, с. 48]. При оцінці експертами HDC серії продуктів національного туризму продукт «сільський туризм» було віднесено до частково розвинутих, а значить він потребує системного підходу до регулювання й управління з урахуванням реалізації концепції сталого розвитку.

На нашу думку, сільський туризм визначається як діяльність, яка здійснюється під час відвідування сільських територій/сільських громад з метою пізнання їх культури, що виражається через традиції, гастрономію, традиційні знання флори та фауни, здійснення різноманітних виробничих заходів сільськогосподарського та лісогосподарського характеру, а також через трансформацію (виробництво, переробку та збут) сільськогосподарської продукції та інші види діяльності, пов'язані з територією та способом життя сільських громад. Сільський туризм в Україні може стати важливим джерелом доходу для підприємств малого та середнього бізнесу в сільській місцевості, особистих селянських господарств (*далі* – *ОСГ*), сімейних фермерських господарств (*далі* – *СФГ*), індивідуальних домогосподарств, а також конкурентною перевагою для ОТГ і потужним інструментом сталого розвитку сільських територій.

Особливо важливим це питання постає з урахуванням того факту, що Організація Об'єднаних Націй (*далі* – *ООН*) оголосила 2019-2028 роки десятиліттям сімейних фермерських господарств [10].

Але сільський туризм може мати й негативний вплив на сільську громаду через шкоду для місцевих ресурсів та культурних цінностей [11, с. 67]. Інтеграція цілей сталого розвитку в стратегічне планування ОТГ допоможе у вирішенні цієї проблеми.

На Саміті ООН зі сталого розвитку в Нью-Йорку 25 вересня 2015 року підсумковим документом «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» ухвалено 17 ЦСР на період від 2015 до 2030 року [12], які вказують на необхідність об'єднання всіх країн в глобальному партнерстві задля подолання бідності, скорочення нерівності й заохочення соціального розвитку та економічного зростання з одночасною охороною довкілля і залученням до цих процесів абсолютно всіх. З огляду на те, що, на нашу думку, політика розвитку сільського туризму опирається на сталий розвиток сільських територій, сільських громад, окремих форм агропромислового комплексу, а тому має бути узгодженою з завданнями ЦСР. Найбільш релевантними цьому напрямку є ЦСР 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» і ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» (завдання 11.6 «Забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції»).

Треба зазначити, що за даними Статистичної служби Європейського Союзу (*далі* – *ЄС*) Евростат, яка регулярно відстежує прогрес країн ЄС в досягненні ЦСР, держави-члени ЄС з ЦСР 2 показують найгірші результати [13, с.5].

Отже, реалізація ЦСР в ЄС потребуватиме глибоких перетворень, яких не можна досягнути шляхом звичайної розробки політики. Як зазначають автори доповіді «Сталий розвиток в Європейському Союзі – Звіт про моніторинг прогресу у напрямку ЦСР у контексті ЄС – видання 2020 року», потрібні, як мінімум, «зелена ініціатива» для бізнесу, циркулярність та зміна підходів до землекористування, сталий інвестиційний план та інвестиції в навички й інновації [14, с. 56].

Що стосується України, то вона також приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. «Перший Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні» [15] (далі – *Огляд*), підготовлений Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у травні 2020 року, був присвячений саме питанням реформ в суспільстві на шляху до досягнення ЦСР. У ході підготовки Огляду за результатами розрахунків було здійснено розподіл ЦСР за ступенем прогресу в їх досягненні. Що стосується ЦСР 2, то прогрес в її досягненні має позитивну динаміку (за 9-ма індикаторами з 11), яка потребує певного прискорення [15, с. 24]. Вона має також високий рівень інтеграції в державні стратегічні документи – 75 % [16, с.

18]. Відносно ЦСР 11 також спостерігається позитивна динаміка (за 8-ма індикаторами з 10) [15, с. 75], однак за рівнем інкорпорації в державні стратегічні документи вона має найнижчий рівень – 13 % [16, с. 18].

Таким чином, за результатами Огляду можна зробити висновок, що бачення напрямів сталого розвитку зв'язане з коригуванням політики щодо ЦСР (зокрема, ЦСР 2 і ЦСР 11) на всіх рівнях та прискоренням їх досягнення.

Як вже було зазначено вище, в переході на модель розвитку сільських територій відповідно до світових підходів, де сталий розвиток виступає фундаментальним принципом, особливо значний потенціал має сільський туризм. Україні важливо швидко подолати відставання в розвитку сільського туризму. Зокрема це можливо шляхом державного регулювання на національному, галузевому, регіональному та на рівні самоорганізації населення. Тобто повинна мати місце інтеграція базових, нормативних та концептуальних напрямів сталого розвитку в стратегічне планування на різних рівнях, що має відобразитися в низці документів соціально-економічного розвитку (рис. 1).

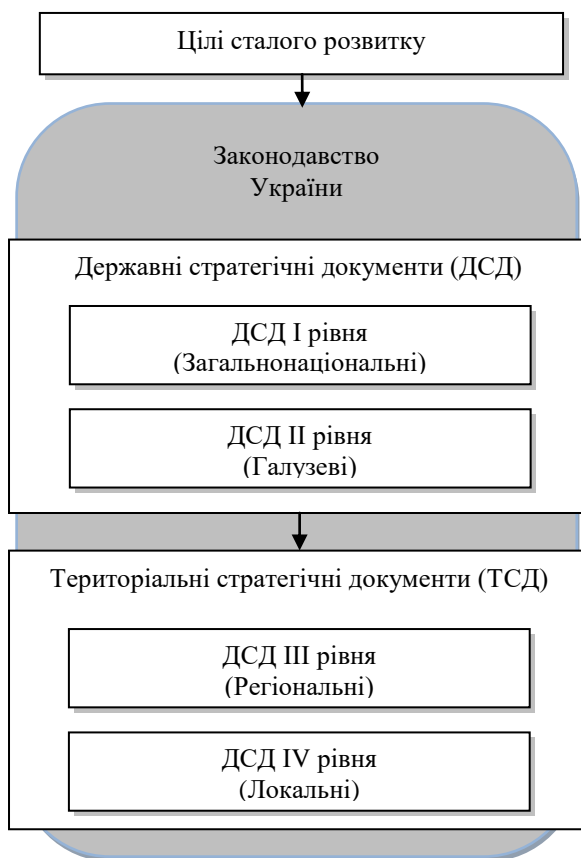

Рис. 1. Інтеграція ЦСР в стратегічне планування на різних рівнях*

*адаптовано автором на основі джерел [3, с. 28; 16, с. 36]

ЦСР, проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН, окреслюють пріоритети сталого розвитку в глобальному масштабі. Результати їх адаптування з урахуванням особливостей розвитку України були викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [17]. В ній було визначено національну систему ЦСР, яка включає 17 цілей, 86 завдань розвитку і 172 індикатори для їх відслідковування. Національні ЦСР стали «орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України» згідно з Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

На загальнонаціональному рівні напрями стратегії сталого розвитку у світлі положень ЦСР були розвинені в «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року», де стратегічна ціль 2 «Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку», яка корелює з ЦСР 2, має за мету сприяти сталому розвитку агропромислового комплексу (операційна ціль 2.1) і передбачає завдання: «підвищити доходи дрібних виробників аграрної продукції, зокрема фермерських сімейних господарств, шляхом забезпечення можливостей для зайнятості в несільськогосподарських секторах; сприяти створенню та розвитку малих сільськогосподарських підприємств» [18, с. 10].

Для забезпечення необхідного прогресу у реалізації всіх завдань ЦСР 2 необхідним є, перш за все, створення сприятливого середовища для власників садіб, агроосель, особистих селянських господарств, фермерських сімейних господарств, інших малих та середніх підприємств (*далі – МСП*), які, крім вироблення та реалізації сільськогосподарської продукції, все частіше займаються наданням рекреаційних послуг в сфері а сільського туризму. Тобто, можливості в такому виді туризму виникають як на мікрорівні (індивідуальне підприємство або домогосподарство), так і на рівні більших організацій МСП. Ці можливості передбачають:

- послуги з проживання та харчування;
- надання послуг (маркетингові послуги, послуги гіда тощо);
- послуги з постачання продовольства;
- транспортні послуги тощо.

В Концепції розвитку сільських територій, схваленої розпорядженням КМУ № 995-р від 23 вересня 2015 року заплановано, зокрема, розробити заходи за напрямом «Удосконалення системи управління сільськими територіями» шляхом «посилення ролі територіальних громад сіл, селищ у плануванні та впровадженні заходів з розвитку сільських територій» [19], а за напрямом «Диверсифікація та розвиток сільської економіки» планується досягти поставленого завдання, зокрема, шляхом туристичної та рекреаційної діяльності у сільській місцевості.

В розробленому науковцями Інституту аграрної економіки документі «Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій до 2030 року», який враховує пріоритети прогнозних установок, планів, намірів урядових структур в останні (2015-

2019) роки, серед 19 найбільш принципово важливих цілей для регіональних, районних і місцевих органів влади та самоврядування в основному стратегічному напрямі, що відповідає економічному вектору сталого розвитку сільських територій, зазначені [20, с. 20]:

- диверсифікація сільської економіки (передбачається, зокрема, розвиток сільського позааграрного підприємництва – агротуристичних садіб, агроосель, зеленого туризму);
- розвиток підприємництва та малих форм господарювання на селі;
- розвиток сільського туризму та рекреаційної сфери на селі.

В цьому ж документі вказано, що індикатором сталого розвитку сільських територій є розроблення довгострокових стратегій та на їх основі – середньострокових (на 3-5 років) програм соціально-економічного розвитку сільських ОТГ (районних, сільських (селищних)), узгоджених із загальнодержавною і регіональними програмами економічного і соціального розвитку [20, с. 23].

Відповідно до [17] було ухвалено оновлену й адаптовану до сучасних умов Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки [21], яка визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів. Так, в ній поставлена стратегічна ціль I «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах» (Додаток 2 [21]). Для забезпечення її досягнення передбачено оперативну ціль 2 «Збереження навколишнього природного середовища та стале використання природних ресурсів, посилення можливостей розвитку територій, які потребують державної підтримки (макро- та мікрорівень)» (Додаток 2 [21]). Для виконання одного з поставлених завдань для цієї цілі, а саме завдання за напрямом «Розвиток сільських територій», заплановано пункт 4, зокрема, стимулювання розвитку МСП на сільських територіях, насамперед віддалених та з низькою щільністю населення, а також сприяння розвитку туристичної інфраструктури на сільських територіях (пункт 5). Для цієї ж цілі в завданні за напрямом «Реалізація морського потенціалу для розвитку приморських регіонів та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів» передбачається, зокрема, широке залучення територіальних громад до планування та реалізації проєктів розвитку (пункт 6), а також сприяння розвитку креативних індустрій, використанню туристичного потенціалу та етнонаціонального різноманіття регіону, розвитку нових видів туризму та створення нових туристичних локацій (пункт 12). В ще одному завданні для цілі 2, а саме в завданні за напрямом «Формування мережі природоохоронних територій, збереження та відтворення екосистем, поліпшення стану навколишнього природного середовища» передбачено пункт 10 «Сприяння підвищенню рівня поінформованості населення про екосистемні послуги, у тому числі рекреаційні, які є доступними на природоохоронних територіях, з метою розвитку пов'язаного з ними бізнесу».

Стратегічна ціль III «Розбудова ефективного багаторівневого врядування» включає такі важливі для нашого дослідження оперативні цілі (Додаток 2 [21]):

– оперативну ціль 1 «Формування ефективного місцевого самоврядування та органів державної влади на новій територіальній основі на засадах нового адміністративно-територіального устрою України», яка передбачає, зокрема, завдання утворення спроможних територіальних громад на всій території України (пункт 1) та

– оперативну ціль 2 «Формування горизонтальної та вертикальної координації державних секторальних політик та державної регіональної політики», яка передбачає, зокрема, забезпечення впровадження ЦСР на регіональному та місцевому рівні, що повинні бути інтегровані у формування політики на всіх рівнях у горизонтальній (галузеві програми та стратегії) та вертикальній (на базовому, субрегіональному, регіональному та макрорегіональному рівні, а також на рівні міжмуниципального співробітництва) площинах (пункт 1).

На галузевому рівні в аспекті реалізації концепції сталого розвитку важливим кроком стало ухвалення Стратегії розвитку туризму на період до 2026 року [22], в якій визначено умови сталого розвитку сфери туризму та курортів, зокрема, розвиток туристичних територій, досягнення рівномірного та збалансованого розвитку туристичних регіонів. Так, Стратегія «визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, який передбачає поєднання таких складових: галузевої, територіальної (міжрегіональна кооперація, досягнення рівномірного та збалансованого розвитку туристичних регіонів, територій, зон, а саме таких, як області, райони, територіальні громади) і секторальної (створення системи стратегічного планування розвитку видів туризму на основі їх чіткої класифіка-

ції та визначення пріоритетних на державному та регіональному рівні, в тому числі сільського туризму, а також тісно пов'язаних з ним зеленого, гастрономічного тощо)» [22].

На регіональному рівні відбулося ухвалення регіональних програм розвитку, зокрема, Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки [23]. В ній визначено п'ять стратегічних пріоритетів (*дали – СІТ*). Їх операційні цілі безпосередньо стосуються сільського туризму і сприяння сталого розвитку ОТГ. Так, наприклад, СП 1 «Новий соціально-гуманітарний розквіт» передбачає операційну ціль – соціальний захист населення, де потенційною сферою діяльності є розвиток самозайнятості та неаграрних видів бізнесу в сільській місцевості. В СП 3 «Глобалізація туристично-культурного середовища та інфраструктурний розвиток» прямо вказується, що потенційною сферою реалізації створення сучасних туристичних продуктів є розвиток сільського зеленого туризму. В СП 4 «Ефективний економічний простір» закладено операційні цілі – сталий розвиток середнього та малого підприємництва і високопродуктивне аграрне виробництво, яке дасть можливість гарантування збереження селянства, як носія української ідентичності, культури і духовності. Серед завдань СП 5 «Формування на засадах інновацій експортно-орієнтованої харчової індустрії» – впровадження спеціалізованих гастрономічних турів та програм у сфері гостинності, створення каталогу локальних та органічних продуктів.

У рамках реформи децентралізації змінився адміністративно-територіальний поділ Одеської області зі збереженням її загальних меж і станом на 1 березня 2020 року в ній було створено 39 ОТГ [4, с. 33]. Як встановлено в проведеному нами дослідженні, з цих 10 селищних та 22 сільських громад (міські ОТГ не ввійшли в дослідження) більше половини (53 %) вже розробили Стратегії розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз Стратегій розвитку ОТГ Одеської області*

№	Перелік ОТГ Одеської області	Наявність в ОТГ Стратегії розвитку	Наявність в Стратегії розвитку цілі розвитку туризму/сільського туризму
1	Авангардівська селищна	+	-/-
2	Андрієво-Іванівська сільська	-	-/-
3	Великобуялицька сільська	-	-/-
4	Великомихайлівська селищна	+	-/-
5	Великоплосківська сільська	-	-/-
6	Визирська сільська	+(проєкт)	+/+
7	Дальницька сільська	+(проєкт)	+/-
8	Затишанська селищна	+	-/-
9	Зеленогірська селищна	+	+/+
10	Знамянська сільська	-	-/-
11	Іванівська селищна	-	-/-
12	Коноплянська сільська	+	-/-
13	Красносільська сільська	+	+/-

Продовження табл. 1

№	Перелік ОТГ Одеської області	Наявність в ОТГ Стратегії розвитку	Наявність в Стратегії розвитку цілі розвитку туризму/сільського туризму
14	Куяльницька сільська	+	+/+
		(проєкт)	
15	Лиманська сільська	+	+/+
16	Любашівська селищна	+	+/+
17	Маразліївська сільська	+	+/+
18	Маяківська сільська	+	+/-
19	Мологівська сільська	+	-/-
20	Новоборисівська сільська	-	-/-
21	Новокальчевська сільська	-	-/-
22	Окнянська селищна	+	-/-
		(проєкт)	
23	Петровірівська сільська	-	-/-
24	Розквітівська сільська	-	-/-
25	Старокозацька сільська	-	-/-
26	Таїровська селищна	-	-/-
27	Тузлівська сільська	+	+/+
28	Цебриківська селищна	-	-/-
29	Чогодарівська сільська	-	-/-
30	Шабівська сільська	+	+/+
31	Ширяївська селищна	-	-/-
32	Ясківська сільська	-	-/-

(+) – наявність, (-) – відсутність.

* Створено автором за джерелами інформації, представленими в [24].

Аналіз Стратегій розвитку ОТГ Одеської області показав, що всі вони враховують принципи сталості з урахуванням стратегій вищого рівня (Одеської області, України). У 65 % цих локальних документів однією з основних стратегічних цілей є туризм і у 47 % – сільський туризм (табл. 1).

На прикладі Стратегічного плану розвитку Лиманської громади на 2019-2025 роки [24] можна побачити синергію туристичного і сільськогосподарського секторів:

- стратегічна ціль 1. «Спеціалізований (зелений) туризм»;
- оперативна ціль 1.2. «Співпраця туристичного і сільськогосподарського секторів».

Завдання 1.2.1. «Створення бази даних напрямків співпраці» передбачає, що туристична галузь опосередковано пов'язана з багатьма іншими секторами регіональної економіки – АПК, торгівлею, розважальними послугами, транспортними перевезеннями, де місцеві підприємці за підтримки влади та залучених експертів можуть напрацювати кілька найбільш очевидних та вигідних напрямків: закупівлю овочів, м'яса, інших продуктів для забезпечення закладів харчування туристичних об'єктів, надання послуг з перевезення тощо.

Завдання 1.2.2. «Вивчення можливостей кооперативного напрямку» має на увазі, що створена підприємцями обох секторів база даних, до якої вони вноситимуть свої потреби у закупках у контексті можливості їх задоволення місцевими виробниками, може бути заповнена за рахунок продукції місцевих

сільськогосподарських кооперативів – так звана практика під умовною назвою «купуй у своїх».

У контексті розвитку туризму, враховуючи наявність існуючих об'єктів зеленого туризму, Стратегією розвитку Любашівської територіальної громади на 2020-2027 роки планується стимулювати об'єднанням власників садиб під єдиним брендом, забезпечити розробку місцевих туристичних маршрутів, а також надати сприяння з інформаційного просування туристичних послуг, що надають місцеві підприємці [24].

В Куяльницькій громаді існує налаштованість мешканців, значна територія, приваблива природа та зовнішня ситуація, яка демонструє зростання попиту на «нетрадиційні» для Одеської області сегменти туризму, зокрема, сільський туризм [24]. В Стратегії розвитку цієї ОТГ на період до 2027 року встановлено оперативну ціль 2.1. «Визначення потенційних об'єктів сільського туризму». Вона передбачає завдання 2.1.1. «Садиби», де, на додаток до існуючих гостинних садиб, планується стимулювати створення нових об'єктів сільського туризму, що дасть змогу започаткувати мережу гостинних садиб, яка буде розглядатись як єдиний комплекс у контексті надання послуг, планування розвитку, брендування та маркетингу. Окремо, як об'єкт туризму, що доповнюватиме діяльність садиб, заплановано створення великого туристично-розважального парку на базі Куяльницького центру культури і дозвілля. Оперативна ціль 2.2. «Створення туристичних маршрутів» має завдання 2.2.1. «Розробка маршрутів», в якому передбачається,

що розвиток у громаді сільського туризму буде залежати від таких факторів, як створення додаткових туристичних пропозицій для клієнтів садиб з метою заповнення їхнього вільного часу. Тому у співробітництві з власниками садиб та старостами сіл громада планує створити свій унікальний туристичний продукт, який може стати елементом комплексного туристичного продукту Одеської області, націленого як на внутрішніх туристів, так і на іноземних.

Оскільки реалізація стратегічної цілі з розвитку сільського туризму неможлива без кваліфікованого та відповідального фахівця, який куруватиме галузь та готуватиме пропозиції для її розвитку, то у найближчій перспективі заплановано відрядити призначеного фахівця громади на профільне навчання (оперативна ціль 2.3. «Професійна підготовка», завдання 2.3.1. «Підготовка фахівця громади»). Також передбачається організація тренінгу для власників садиб сільського туризму, особливо на першому етапі, коли відбуватиметься становлення громади, як території, де розвивається сільський туризм (завдання 2.3.2. «Навчання власників садиб»).

В Стратегії розвитку Зеленогірської ОТГ на 2020-2027 роки діяльність у межах стратегічної цілі 3 «Висока якість життя і комфорт мешканців» передбачає завдання 3.1.3. «Розвиток туризму». Підставою для його планування є, перш за все, наявність природного ресурсу у вигляді долини річки Кодима, певний досвід існуючих туристичних садиб та традиції місцевого підприємництва, здатні перетворитись у привабливий туристичний продукт. З урахуванням цього, планується продовжити та якісно покращити практику проведення медового фестивалю ЕтноЕкоАгросадиба «Медові роси» та започаткувати нову періодичну подію – фестиваль «Найкраща українська плачунда» [24].

А в Стратегії розвитку Шабівської ОТГ на 2019-2030 роки [24] бачення сталого розвитку громади полягає в підтримці зеленого (сільського) туризму, а в напрям (програму) розвитку В «Територія ефективного економічного розвитку на основі зеленої економіки. Різноманітна та економічно приваблива зайнятність» закладені:

- стратегічна ціль В.1. «Шабівська громада – унікальна туристична пропозиція»;
- операційна ціль В.1.2. «Розвиток зеленого туризму, об'єктів розміщення»;
- операційне завдання: формування бази навчання для осіб, зацікавлених у розвитку зеленого туризму; створення умов та популяризація енотерапії та ампелотерапії; розвиток об'єктів розміщення у прибережній зоні відповідно до генерального плану та схеми розвитку території; підтримка розвитку конярства, сімейних зелених ферм; розвиток умов для садівничого туризму.

Усі об'єкти життєдіяльності Шабівської ОТГ будуть розвиватися на основі «зелених технологій», створюючи сприятливі умови для розвитку зеленого (сільського), винного та гастрономічного туризму та вирощування екологічно безпечної сільгосппродукції для сусідньої рекреаційної зони. В документі підкре-

плюється необхідність збереження балансу між потребами сільгоспвиробників, переробних підприємств та туризму, їх зв'язок із навколишнім середовищем.

Таким чином, для належної реалізації ЦСР 2 та ЦСР 11 на локальному рівні потрібно просуватись до забезпечення спроможності тих ОТГ Одеської області, які мають потенціальні можливості для розвитку туризму, до стратегування втілення цих ЦСР на своїй території шляхом визначення пріоритетом сталий розвиток туризму взагалі та сільського туризму зокрема.

Необхідно, щоб позитивний вплив туризму на розвиток сільської громади не був дрібномасштабним, не обмежувався діяльністю кількох сімей, а сприяв підвищенню загальної якості життя громади. А це буде можливо, якщо всі або якомога більше членів територіальної громади долучаться до реалізації завдань, передбачених Стратегією, та сприятимуть їхньому виконанню. Тобто почуття причетності та відповідальності кожного члена щодо сталого розвитку туризму в ОТГ є ключовою проблемою для стратегічного планування. А першим кроком до ефективного залучення громад до процесів стратегічного планування сталого розвитку туризму є широке розповсюдження інформації про ЦСР. Саме в розширенні інформації з цих питань і полягає прикладне значення проведеного нами дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені автором дослідження продемонстрували досить високий ступінь адаптації принципів сталості до умов України та їх практичне втілення в розвиток сільських територій у нерозривному зв'язку з розвитком сільського туризму.

При реалізації завдань, націлених на розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції, необхідно враховувати, що сільський туризм може стати важливим джерелом доходу для підприємств малого та середнього бізнесу в сільській місцевості, дрібних виробників аграрної продукції, зокрема фермерських сімейних господарств, шляхом забезпечення можливостей для зайнятості в несільськогосподарських секторах. І, в той же час, місцеві підприємці можуть напрацювати кілька найбільш очевидних та вигідних напрямків: забезпечення закладів харчування туристичних об'єктів локальними продуктами; виробництво і переробка сільськогосподарської продукції як атракція для туристів тощо. Розвиток сегменту сільського туризму, релевантний ЦСР 2 і ЦСР 11, здатен підтримувати рішення двох завдань: по-перше, він обумовлює сталий розвиток сільських територій, по-друге, сприяє сталому розвитку туризму на цих сільських територіях.

Проведений аналіз стратегічних документів різних рівнів показав, що принципи сталості актуалізуються як щодо розвитку сільських територій та ОТГ, так і сільського туризму. Тобто відбувається органічна інтеграція туризму в життя місцевих громад з метою зниження негативного впливу туризму при максимізації позитивного економічного ефекту. Стратегічне планування власного розвитку

об'єднаних громад дозволяє краще усвідомити обов'язкову складову частину стратегії згідно з державною національною та регіональною політикою – принцип сталого розвитку. Справа розвитку сільсько-го туризму має реальну перспективу і сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості.

Проведене дослідження має практичну цінність для забезпечення спроможності до стратегування тих ОТГ Одеської області, які мають потенціал для розвитку туризму, але ще не почали розробку Страте-

гій розвитку, як приклад для імплементації досвіду та можливої кооперації з іншими громадами в цьому питанні.

Перспективи подальших досліджень полягають в переоцінці туристичного потенціалу територіальних громад Одеської області для підвищення ефективності їх функціонування; виявленні МСП і сільських домогосподарств, готових розпочати туристичну діяльність; проведення аналізу об'єктів, придатних для використання в якості елементів сільського зеленого туризму.

Література

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей сталого розвитку до 2030 року: аналітична доп. Київ: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.
2. Воронцов С.Б., Бурбела Т.М. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stand-zabezpechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf> (дата звернення: 16.04.2021).
3. Марушевський Г. Б., Нижник О. М. Методичні рекомендації для врахування Цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. Київ, 2017. 60 с. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/UNDP_MetRecommendation_v03.pdf (дата звернення: 16.04.2021).
4. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (дата звернення: 16.04.2021).
5. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу: нац. доп. / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової та акад. НААН України М.А. Хвесика. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 864 с. URL: <http://ecos.kiev.ua/publications/monographies/view/59/> (дата звернення: 16.04.2021).
6. Developing Sustainable Rural Tourism. Athens: Nereus LTD, 2003. 76 p. URL: <https://www.euracademy.org/wp-content/uploads/2015/06/Thematic-Guide-1.pdf> (дата звернення: 16.04.2021).
7. Івшина Л.П. Роль об'єднаних територіальних громад у розвитку сільського зеленого туризму // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Дніпро, 2017, вип. 3(34). С. 143–148. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03\(34\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03(34)/22.pdf) (дата звернення: 16.04.2021).
8. Lee, T. S. Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, 2013, 34(1), p. 37–46. URL: https://www.researchgate.net/publication/257087100_Influence_analysis_of_community_resident_support_for_sustainable_tourism_development (дата звернення: 16.04.2021). doi: 10.1016/j.tourman.2012.03.007
9. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку галузі подорожей та туризму в Україні: підсумкова доп. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-UKR.pdf> (дата звернення: 16.04.2021).
10. Десятилетие семейных фермерских хозяйств Организации Объединенных Наций 2019-2028. Глобальный план действий. Рим, 2019. 74 с. URL: <http://www.fao.org/3/ca4672ru/ca4672ru.pdf> (дата звернення: 30.04.2021).
11. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations. Madrid: World Tourism Organization, 2004. 516 p. URL: <http://www.adriaticgreenet.org/icareforeurope/wp-content/uploads/2013/11/Indicators-of-Sustainable-Development-for-Tourism-Destinations-A-Guide-Book-by-UNWTO.pdf> (дата звернення: 30.04.2021).
12. The Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> (дата звернення: 30.04.2021).
13. Джулія Койтген. Реалізація цілей сталого розвитку національними парламентами держав-членів Європейського Союзу: уроки для Верховної Ради. URL: https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Rada%20for%20Europe/PRP_SDGs_and_parliaments_UKR.pdf (дата звернення: 30.04.2021).
14. Sustainable development in the European Union – Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context – 2020 edition. Belgium: Imprimerie Bietlot, 2020. 366 p. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/11011074/KS-02-20-202-EN-N.pdf/334a8cfe-636a-bb8a-294a-73a052882f7f?t=1592994779000> (дата звернення: 30.04.2021).

15. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=4819b04d-99d6-47d3-a0db-fd4a4215f13d> (дата звернення: 30.04.2021).
16. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року: аналітична доп. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/RIA_complete%20report_ukr.pdf (дата звернення: 30.04.2021).
17. Цілі сталого розвитку: Україна. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/SDG%20leaflet%20ukr_F.pdf (дата звернення: 30.04.2021).
18. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiT_tSxnfLwAhV2AhAIHUK0DQEQFjABegQIBRAD&url=http%3A%2F%2Fw1.c1.rada.gov.ua%2Fpls%2Fzweb2%2Fwebproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D64508%26pf35401%3D462260&usg=AOvVaw0xJ2HPZrvpU09NT2dqFch3 (дата звернення: 30.04.2021).
19. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80/print1446542150663211#Text> (дата звернення: 30.04.2021).
20. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.; за заг. ред. Ю.О. Лупенка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с. URL: https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_goz (дата звернення: 30.04.2021).
21. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.04.2021).
22. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 30.04.2021).
23. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roku.pdf> (дата звернення: 30.04.2021).
24. Децентралізація дає можливості. URL: https://decentralization.gov.ua/newgromada?area_id=15®ion_id=&otg_type_id=&year=&sort_by_square=&sort_by_population=&sort_by_count= (дата звернення: 30.04.2021).

Стаття надійшла 10.05.2021
Стаття прийнята до друку 24.05.2021
Доступно в мережі Internet 21.07.2021

Kalmykova I.

PhD, Associate Professor
Department of Tourism and Recreation Business
Odessa National Academy of Food Technologies
Kanatna Str., 112, Odesa, Ukraine, 65039
ORCID ID: 0000-0002-3981-9385
E-mail: iragaby@gmail.com

RURAL TOURISM IN STRATEGIC PLANNING FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

The article reveals the significant potential of rural tourism to achieve sustainable development of rural areas. It has been shown that rural tourism in Ukraine can become a competitive advantage for united territorial communities and a powerful tool for sustainable development of rural areas. It was noted that the rural tourism development policy is based on the sustainable development of rural communities, certain forms of the agro-industrial complex, and therefore should be aligned with the Sustainable Development Goals (SDGs) adopted at the 2015 UN Summit. It was found that Goal 2 “Zero Hunger” and Goal 11 “Sustainable development of Cities and Communities” are most correlated with the tasks of sustainable development of rural tourism in an inseparable connection with the development of rural areas. The scientific novelty, represented for the first time revealed the relationship and mutual influence between these SDGs in the aspect of sustainable development of rural tourism in the strategic planning of the development of united territorial communities.

The analysis of a number of state documents of the national, regional and local levels, which determine the strategic direction of sustainable development, in order to identify the extent to which the SDGs relevant to the development of the agro-industrial complex and tourism are adapted to the conditions of Ukraine and integrated into strategies of various scales. The place of rural tourism in the implementation of the concept of sustainable development of rural areas was determined on the example of strategic and program documents for the socio-economic development of some united territorial communities of the Odesa region. The analysis of these documents showed that they all take into account the principles of sustainability and in 65% of community development strategies tourism is one of the main strategic goals and in 47% is rural tourism. The recommendations have been made to ensure the strategic implementation of the SDGs at the level of territorial communities by identifying one of the main priorities that is development of rural tourism.

Key words: rural tourism, sustainable development goals, strategic planning, rural areas, united territorial communities.

References

1. Instytut suspilno-ekonomichnykh doslidzhen. (2017). (rep.). *Analiz derzhavnykh stratehichnykh dokumentiv Ukrainy shchodo vrakhuvannia adaptovanykh dlia Ukrainy Tsilei staloho rozvytku do 2030 roku* (pp. 1–84). Kyiv.
2. Vorontsov, S. B., & Burbela, T. M. *Suchasnyi stan ta problemy formuvannia pidkhodiv do zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy*. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezpechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf>
3. Marushevskiy, H. B., & Nyzhnyk, O. M. (2017). *Metodychni rekomendatsii dlia vrakhuvannia Tsilei staloho rozvytku v stratehiakh rozvytku terytorialnykh hromad*, 1 – 60. https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/UNDP_MetRecommendation_v03.pdf
4. Shevchenko, O. V., Romanova, V. V., & Zhalilo, Ya. A. (2020). *Detsentralizatsiia i formuvannia polityky rehionalnogo rozvytku v Ukraini*. (Ya. A. Zhalilo, Ed.). NISD. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf
5. Libanova, E. M., & Khvesyk, M. A. (Eds.). (2017). *Sotsialno-ekonomichni potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: vektory realnogo postupu*. DU IEPSSR NAN Ukrainy. <http://ecos.kiev.ua/publications/monographies/view/59/>
6. *Developing Sustainable Rural Tourism*. (2003). Athens: Nereus LTD, 1 – 76 <https://www.euracademy.org/wp-content/uploads/2015/06/Thematic-Guide-1.pdf>
7. Ivshyna, L. P. (2017). Rol ob'iednanykh terytorialnykh hromad u rozvytku silskoho zelenoho turyzmu. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, (3(34), 143–148. [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03\(34\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03(34)/22.pdf)
8. Lee, T. S. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, (34(1), 37–46. https://www.researchgate.net/publication/257087100_Influence_analysis_of_community_resident_support_for_sustainable_tourism_development doi: 10.1016/j.tourman.2012.03.007
9. *Dorozhnia karta konkurentospromozhnogo rozvytku haluzi podorozhei ta turyzmu v Ukraini*. <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-UKR.pdf>
10. *Desyatiletie semennykh fermerskih hozyaystv Organizatsii Ob'edinennykh Natsiy 2019-2028. Globalnyi plan deystviy*. (2019). 1 – 74. <http://www.fao.org/3/ca4672ru/ca4672ru.pdf>
11. *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations*. Madrid: World Tourism Organization. (2004). 1 – 516. <http://www.adriaticgreenet.org/icareforeurope/wp-content/uploads/2013/11/Indicators-of-Sustainable-Development-for-Tourism-Destinations-A-Guide-Book-by-UNWTO.pdf>
12. *The Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
13. Koithen, Dz. *Realizatsiia tsilei staloho rozvytku natsionalnymi parlamentamy derzhav-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu: uroky dlia Verkhovnoi Rady*. https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Rada%20for%20Europe/PRP_SDGs_and_parliaments_UKR.pdf
14. *Sustainable development in the European Union – Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context – 2020 edition*. (2020). Imprimerie Bietlot. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/11011074/KS-02-20-202-EN-N.pdf/334a8cfe-636a-bb8a-294a-73a052882f7f?t=1592994779000> doi: 10.2785/555257
15. *Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad shchodo Tsilei staloho rozvytku v Ukraini*. <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=4819b04d-99d6-47d3-a0db-fd4a4215f13d>
16. *Analiz derzhavnykh stratehichnykh dokumentiv shchodo vrakhuvannia adaptovanykh dlia Ukrainy Tsilei Staloho Rozvytku do 2030 roku*. https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/RIA_complete%20report_ukr.pdf
17. *Tsili staloho rozvytku: Ukraina*. https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/SDG%20leaflet%20ukr_F.pdf

18. *Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku.* https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiT_tSxnFLwAhV2AhAIHUK0DQEjABegQIBRAD&url=http%3A%2F%2Fw1.c1.rada.gov.ua%2Fpls%2Fzweb2%2Fwebproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D64508%26pf35401%3D462260&usg=AOvVaw0xJ2HPZrvpU09NT2dqFch3
19. *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku silskykh terytorii: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 veresnia 2015 r. № 995-r.* Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80/print1446542150663211#Text>
20. Lupenko, Yu. O., Malik, M. Y., & Bulavka, O. H. (2020). *Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2030 roku.* (Yu. O. Lupenko, Ed.). NNTs IAE. https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_roz
21. *Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 r. № 695.* Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
22. *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.03.2017 № 168-r.* Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/go/168-2017-%D1%80>
23. *Stratehiia rozvytku Odeskoi oblasti na period 2021-2027 roky.*(2020). <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-roky.pdf>
24. *Detsentralizatsiia daie mozhlyvosti.* https://decentralization.gov.ua/newgromada?area_id=15@ion_id=&otg_type_id=&year=&sort_by_square=&sort_by_population=&sort_by_count=

Received 10 May 2021
 Approved 24 May 2021
 Available in Internet 21.07.2021

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Калмыкова І.С. Сільський туризм в стратегічному плануванні сталого розвитку сільських територій // Економіка харчової промисловості. 2021. Т.13, вип. 2. С. 112-122. doi: 10.15673/fe.v13i2.2047

Cite as APA style citation

Kalmykova, I. (2021). Rural tourism in strategic planning for sustainable development of rural areas. *Food Industry Economics*, 13(2), 112-122. doi: 10.15673/fe.v13i2.2047